

УДК 391-053.(477)“19/195”

DOI: 10.31651/2413-8142-2023-30-Tureiskyi

Ihor Tureiskyi

A post-graduate student, NAS of Ukraine Maksym Rylskyi Institute of Art Studies,
Folkloristics and Ethnology, Kyiv, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5194-0137>

e-mail: turej@ukr.net

Bibliographic Description of the Article: Tureiskyi, I. Transformation of traditional children's clothes of Ukrainians at the late of the 19th – middle of the 20th century. *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 30, 107-115. (In Ukrainian). doi: 10.31651/2413-8142-2023-30-Tureiskyi

TRANSFORMATION OF TRADITIONAL CHILDREN'S CLOTHES OF UKRAINIANS AT THE LATE OF THE 19TH – MIDDLE OF THE 20TH CENTURY

Abstract. The purpose of the article is to study changes in traditional Ukrainian children's clothing from the late of the 19th to the middle of the 20th century, to determine the main factors that influenced children's clothing culture, the degree of preservation of traditional practices and ideas, and the features of innovations.

The scientific novelty lies in the fact that the author characterized the defining aspects of the transformation of traditional children's clothing, the peculiarities of his daily life in the specified period, the factors that influenced it.

Conclusions. Children's clothing complements our idea of folk clothing, to a large extent illustrates the attitude towards the child, understanding of its needs and development, involvement in work, role in society. The issue of changes in children's clothing reveals some features of transformational processes in society. In the first half of the 20th century the Ukrainian people suffered a difficult historical fate, wars and famines, ideological repressions and repressions caused inevitable changes in the people's existence. At the same time, the time of progress, urbanization processes, changes in the economic system and worldview influenced the departure from traditional ideas and practices. These processes also affected children's clothing culture, which met the challenges of time and cultural transformation. By the middle of the 20th century, ceremonial and symbolic aspects related to children's clothing were preserved by Ukrainians, which indicates the important role of the traditional worldview, observance of ancient customs. Imitation of some older practices, such as the permissible minimal amount of children's clothing, finds an explanation both in following the usual way of life and in the impossibility of improving children's life. Therefore, various aspects of the people's life, changes in the economic system, culture, and the consequences of historical upheavals were reflected in the children's clothing.

Key words: children's clothing, traditional clothing, Ukrainian traditional culture, folk clothing, transformation of traditional culture, children's everyday life, family rituals, rural fashion.

Ігор Турейський

аспірант, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5194-0137>

e-mail: turej@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Турейський І. Трансформація традиційного дитячого вбрання українців кінця ХІХ – середини ХХ століття. *Український селянин*. 2023. Вип. 30. С. 107-115. doi: 10.31651/2413-8142-2023-30-Tureiskyi

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОГО ДИТЯЧОГО ВБРАННЯ УКРАЇНЦІВ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Метою статті є дослідження змін традиційного дитячого вбрання українців з кінця ХІХ до середини ХХ ст., визначення основних факторів, що вплинули на дитячу одягову культуру, ступінь збереження традиційних практик та уявлень, особливості нововведень.

Наукова новизна полягає в тому, що автор охарактеризував визначальні аспекти трансформації традиційного дитячого вбрання, особливості його побутування в зазначений період, фактори що на це вплинули.

Висновки. Дитяче вбрання доповнює наше уявлення про народне вбрання, значною мірою ілюструє ставлення до дитини, розуміння її потреб та розвитку, залучення до праці, ролі у суспільстві. Питання змін дитячого вбрання розкриває деякі особливості трансформаційних процесів у суспільстві. У першій половині ХХ ст. український народ спіткала складна історична доля: війни та голодомори, ідеологічні утиски та репресії спричинили невідворотні зміни буття народу. Разом із тим, час прогресу, урбанізаційних процесів, зміни системи господарювання та світогляду вплинули на відхід від традиційних уявлень та практик. Ці процеси зачепили й дитячу одягову культуру, що відповідала викликам часу та трансформації культури. До середини ХХ ст. обрядовість та символічні аспекти, пов'язані з дитячим одягом, були збережені українцями, що вказує на вагомую роль традиційного світогляду, дотримання давніх звичаїв. Наслідкування деяких давніших практик, таких як припустима мінімізована кількість дитячого вбрання, знаходить пояснення як у слідуванні звичному укладу, так і в неможливості покращити дитячий побут. Тож, у дитячому вбранні відобразилися різні аспекти буття народу, зміни в системі господарювання, культурі, наслідки історичних потрясінь.

Ключові слова: дитяче вбрання, традиційне вбрання, українська традиційна культура, народний одяг, трансформація традиційної культури, дитяче повсякдення, сімейна обрядовість, сільська мода.

Постановка проблеми. Дитяче вбрання українців є особливим явищем традиційної культури, цікавим компонентом народного одягу загалом. Український традиційний одяг втілює та відображає водночас соціально-економічні умови життя українців, їх самобутність, естетичне відчуття, систему уявлень, різні грані матеріальної та духовної культури.

В першій половині ХХ ст. народний одяг зазнав змін, що характеризувалися переходом від архаїчних та усталених, до видозмінених та нових типів, кроїв, оздоблення, матеріалів для виготовлення вбрання. На тлі складних соціальних та політичних процесів в Україні, змін в системі господарювання, урбанізаційних процесів традиційне вбрання селянства набуває нових рис, видозмінюється.

У контексті цих трансформацій дитяче вбрання також змінюється. Цікавість до дитячого одягу на тлі зміни традиційного строю зумовлена тим що він відображає особливості ставлення до дитини, розуміння її потреб та розвитку, залучення до праці, ролі в громаді. Одяг дитини, безпосередньо пов'язаний з соціалізацією дитини, був необхідним елементом цього процесу. Тож, розвиток дитячого вбрання розкриває низку особливостей трансформації української традиційної культури, відображає певні закономірності цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика традиційного дитячого вбрання залишається малодослідженою в українській етнології. Окремі аспекти, пов'язані з обрядовістю та дитячим одягом, розглянуто в працях В. Борисенко¹, М. Масрчик². Як окремий предмет дослідження відображено в статті Н. Гурошевої «Традиційний український дитячий одяг»³, в статті нашого авторства «Одяг як, інструмент соціалізації дитини в українській традиційній культурі кінця ХІХ – початку ХХ століття»⁴. Питання трансформації української одягової культури, визначення поняття «сільська мода»,

порушено в статті М. Селівачова «Сільська мода ХХ століття в українському вбранні та текстилі»⁵.

Мета статті – дослідити характерні зміни, що відбулися в дитячій одяговій культурі українців у зазначений період, визначити ступінь збереження традиційних уявлень, основні фактори, що визначали специфіку дитячого вбрання.

Виклад основного матеріалу. Ще на початку ХХ ст. в Україні були широко розповсюджені досить архаїчні норми, пов'язані з дитячим вбранням, що мінімально задовольняло утилітарні функції, вагомим було місце одягу в обрядовості, уявленнях та символічних діях, пов'язаних з дітьми. Ці уявлення і практики інколи в трансформованому вигляді зустрічалися і в першій половині ХХ ст., інколи пізніше.

Першим вбранням новонародженого немовляти були пелюшки та сповивач, вони надавали особливої форми дитині, символізували її недієздатність. Пелюшки не різнилися для хлопчика чи дівчинки і виготовлялися зі зношеного одягу, переважно батьківського. За свідченнями кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., зберігалися, очевидно, ще давніші уявлення про символічну роль єднання дитини і батьків за допомогою одягу останніх⁶. Підтвердження цього символізму бачимо і в тому, що під час хрещення дитина контактує з сорочкою батька, в яку сповивають немовля⁷. Так само і в обряді першої купелі на Поділлі дитину клали на чорну чи червону запаску матері, що мало вберегти від потойбічних сил⁸.

Як і пелюшки, більшість одягу маленької дитини виготовлялася зі старого, зношеного вбрання батьків. У цьому, звісно, була і практична функція повторного використання матеріалу. Бувало, що зношені сорочки для виготовлення пелюшок жінки приносили як подарунок породіллі⁹.

В українських традиційних уявленнях яскраво простежується і на інших прикла-

1 Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2016. 256 с.

2 Масрчик М. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. Київ : Критика, 2011. 327 с.

3 Гурошева Н. Традиційний український дитячий одяг. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 1. С. 77–82.

4 Турейський І. Одяг як інструмент соціалізації дитини в українській традиційній культурі кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3 (395). С. 102–110

5 Селівачов М. Сільська мода ХХ століття в українському вбранні та текстилі. *Народна творчість та етнологія*. 2023. № 1 (397). С. 65–74.

6 Гурошева Н. Традиційний український дитячий одяг. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 1. С. 78

7 Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования : [в 7 т.] / собрал П. П. Чубинский. Санкт-Петербург, 1872–1878. Т. 4. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны / изд. под наблюдением Н. И. Костомарова. Санкт-Петербург : [Тип. В. Киришбаума]. 1877. С 18; 77.

8 Там само. С. 5–6.

9 Гурошева Н. Традиційний український дитячий одяг. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 1. С. 79

дах, переконання про наявність зв'язку елементів вбрання із вдачаю його власника. За свідченнями із Закарпаття, дитячий одяг виготовлявся зі старого батьківського, щоб діти успадкували найкращі риси, були здоровими¹⁰. Подекуди навіть зустрічаємо заборону на пошиття пелюшок з нової тканини¹¹.

Описані свідчення характеризують значний символізм, який надавався матеріалу для виготовлення пелюшок та одягу дитини наприкінці XIX – на початку XX ст. За відсутністю матеріалу та купованого вбрання, практика виготовлення пелюшок та одягу для дитини залишалася поширеною у першій половині XX ст.¹², подекуди і пізніше. У 1950-х роках подібні практики пояснюються передусім бідністю, браком тканини, відсутністю можливості її придбати. Як зазначає респондент, пелюшки для дитини робили з «подертого плаття чи штанів», чоловічих сорочок¹³. Також у свідченнях, що стосуються першої половини XX ст., знаходимо згадки про необхідну якість зношеної тканини, що була м'якою і відповідно кращою для дитини¹⁴. Тож, у пізніших свідченнях вже не зустрічаємо акценту на символічній ролі використання батьківського одягу, а лише утилітарний вияв цієї практики, що вже в другій половині XX ст. здебільшого була замінена на використання нової тканини, купівлю готового дитячого одягу¹⁵.

Вагома роль вбрання у процесі соціалізації дитини підтверджується звичаями, пов'язаними з обрядом хрещення дитини, що своєю чергою відігравав визначальну роль у родильній обрядовості. Власне після цього обряду в дитини з'являється перша сорочка, яку робили з крижма – полотна, в яке загортали дитину після хрещення. Як зазначають

дослідники, крижма виконувала й символічно-магічну функцію, мала роль оберега, відображала давні уявлення та концепції українців¹⁶.

За матеріалами з Полтавщини кінця XIX ст., на виводини з крижми вже робиться «справжня» сорочка з рукавами¹⁷. Така практика була широко поширена і в інших місцевостях. Наприклад, на Півдні Київщини таку сорочку зберігали, вдягали на інших менших дітей з переконанням, що це зробить дітей дружними¹⁸.

Як і обряд хрещення, так і пов'язані з ним традиції виготовлення одягу для дитини, попри складні та вкрай несприятливі соціально-політичні та економічні обставини, що спіткали українців у першій половині XX ст., збереглися та передавалися наступним поколінням. З описів респондентів, збереження звичаю виготовляти сорочку для дитини із крижма після хрещення у 1940-х – 1950-х роках та пізніше, було широко розповсюджено у різних областях України¹⁹. Разом із тим, є певні видозміни, коли з крижми могли робити не тільки сорочку, а й інший одяг (не обов'язково традиційний)²⁰, чи пелюшки²¹, однак вказується на те, що тканину обов'язково треба було використати для вбрання немовляти²².

Сорочка була першим і довгий час єдиним одягом дитини наприкінці XIX – першій половині XX ст. Перші дитячі сорочки, залежно від локальної традиції, могли мати різну форму, переважно були довгими²³. До першого року вбрання, передусім сорочка, як і зовнішній вигляд хлопчиків та дівчат не відрізнялося. За більшістю досліджених матеріалів, навіть до чотирьох – п'яти років одяг дітей зрідка вказував на стать.

10 Коцан В. Етнокультурні маркери в контексті пограниччя: традиційний народний одяг та ідентичність населення Закарпаття XIX – початку XXI ст. Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису / Інститут народознавства НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 2021. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kotsan_Vasyl/Etnokulturni_markery_v_konteksti_pohranych_tradytsiinyi_narodnyi_odiagh_ta_identychnist_naselennia_Za.pdf. С. 311-312.

11 Дерлиця М. Селянські діти. Етнографічний збірник / вид. Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка. Львів : 3 друк. НТШ, 1895–1929. Т. 5 / вид. під ред. І. Франка. 1898. VI, С. 122.

12 Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 10. Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 77

13 Там само. С. 95–96.

14 Там само. С. 128.

15 Там само. С. 161.

16 Босий О. Знакові функції тканини в звичасво-обрядовій сфері українців (семантичні паралелі «крижмо» – «саван»). *Етнічна історія народів Європи*. 2000. № 4. С. 116.

17 Милорадович В. Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губернии, записанные в 1888–1895 г. / Сборник Харьковского историко-филологического общества. Харьков : Тип. губернского правления. 1897. Т. 16. С. 29.

18 Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: збірка. Київ : Либідь, 2006. С. 82.

19 Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 3. Родильна обрядовість / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. С. 9; 50; 161; 212; 389.

20 Там само. С. 212.

21 Там само. С. 50.

22 Там само. С. 29.

23 Маерчик М. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу. Київ : Критика, 2011. С. 147.

Зауважимо, що припустимою нормою було те, що діти могли ходити голими до п'яти-шести років, за матеріалами з Чернігівщини 1920-х років такий вигляд діти могли мати влітку²⁴, за матеріалами початку ХХ ст. з Гуцульщини, так ходити вони могли і взимку²⁵. Ці факти засвідчують відмінність від сприйняття дорослого та дитини в суспільстві, визначення різних меж допустимого вигляду та поведінки. Свідчення про побутування таких норм і у першій половині ХХ ст. знаходимо у записах з Донецької області: «Ну, раніше, дітки довго ходили голенькі. Не так, як тепер, голі були»²⁶.

Подібність вбрання та зовнішнього вигляду дітей до певного віку, мінімальна кількість компонентів одягу спорадично зберігалися і в першій половині ХХ ст. Єдиним вбранням як хлопчиків, так і дівчат могла бути лише довга сорочка, також до чотирьох – п'яти років, як і у попередній період²⁷. Із записів із Волинської області, що описують 1950-ті – 1960-ті роки, знаходимо таку цитату: «Коли там в теї дитини були там... ті штани, а сорочечку довгу пошиють, і так вона, та дитина, ходила в тий сорочечци довгій»²⁸. Прикметно, що зустрічаємо безстатеве означення дитини, як і її зовнішній вигляд, що не вказував на стать до певного віку, яскраво засвідчує наслідування давніших уявлень та практик соціалізації дитини.

Зауважимо, що нарівні з побутуючим, аскетичним комплектом вбрання, як і наприкінці ХІХ ст., так і протягом першої половини ХХ ст. вбрання дитини навіть від року-двох могло бути більш складним, багатокомпонентним, уподібненим до одягу дорослих. Залежно від достатку батьків та місцевості, святковий образ малюка міг включати в себе всі елементи строю, що, звісно, часто могли бути спрощеними, видозміненими, в деталях відрізняли дітей від дорослих. Яскраві приклади такого вигляду дітей ми зустрічаємо на фотографіях першої половини ХХ ст. (Іл. 1; 2).

Ілюстрація 1. Родинний портрет, Коломийський район, Івано-Франківська область, 1930-ті роки. Джерело: З колекції автора.

Ілюстрація 2. Родина з Ніжинського району Чернігівської області, 1930-ті роки. Джерело: З колекції автора.

24 Матеріали до етнології. Т. 1 : Побут селянської дитини : матеріали до монографії с. Старосілля / Ніна Заглада; ВУАН; Музей антропології та етнології ім. Х. Вовка. Київ, 1929. С. 160.

25 Онищук А. З народнього життя Гуцулів. Матеріали до українсько-руської етнології, XV / Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка у Львові. У Львові: З друк. Наук. т-ва імені Шевченка, 1912. С. 112–113.

26 Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 10. Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 95.

27 Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 3. Родильна обрядовість / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. С. 97; 425.

28 Там само. С. 47.

Збільшення елементів одягу, необхідність розширення гардеробу дитини наприкінці XIX – першій половині XX ст. відбувалося після чотирьох, частіше п'яти-років. Це пов'язано передусім з долученням дитини до ведення господарства, допомогою батькам, з п'яти років з'являлися вже визначені обов'язки, відбувався статевий поділ праці²⁹. Джерела засвідчують чіткий взаємозв'язок появи у дитини одягу як і у дорослих, після її залучення до праці: «Обув і одіж дістають аж старші діти (п'ять-шість років), коли мусять ходити за вівцями і козами»³⁰, «З того часу дбають вже більше родичі бодай про те, аби дівчина чи хлопець у тім віці, мали на собі окрім сорочки, яке иньше лудине»³¹. Виконання дитиною роботи долучало її до суспільного життя, уподібнювало до ролі дорослих, одяг у такий спосіб відображав зміну статусу, чітко вказував на стать.

Однак вже протягом першої половини XX ст., хоч діти і продовжували залучатися до праці, основною причиною збільшення елементів одягу стала необхідність відвідування школи: «В п'ять років, коли вже йшли до школи, одягали такий одяг, як у дорослих»³². Після завершення Другої світової війни, у 40 – 50-х роках XX ст., забезпечення дитини одягом, зважаючи на значну скруту, викликало великі труднощі у батьків.

У свідченнях з різних областей України у повоєнний період повсюдно зустрічаємо згадки про складнощі й неспроможність дістати тканину, готовий одяг та взуття для дитини. Виразні цитати описують тогочасний стан забезпечення одягом дитини: «Дуже було тяжко, в школу ходили, не було у шо взутися і вдягнутися, не було шо. Дуже погано було»³³, «Не було в чому до школи ходи-

ти. Була одна кухвайка на трьох. От сьогодні я йду до школи, ту кухвайку вдягла чі якого там піджака, на другий день іде брат – вдягне її»³⁴.

Поширеною була практика, коли діти ходили по черзі в школу, у різні зміни в одному й тому самому верхньому одязі. «Кухвайка»³⁵, військова шинель³⁶, вовняна свитка «овеча сірячина»³⁷, шубка пошита з котячих та кролячих шкурок³⁸, – таким був верхній одяг дітей для того, щоб дійти до школи. У гіршому варіанті обмотувалися тканиною чи хусткою, або взагалі не ходили до школи взимку³⁹.

Особливо гостро відчувався брак взуття для дітей. Часто кирзові чоботи старших членів родини діти вдягали по черзі в школу, ходили в дві зміни⁴⁰. Цінність цього елемента вбрання виражалася й в тому, що по дорозі йшли босоніж, а в школі вже вдягали, щоб не заносити⁴¹. Особливо гостро нестача у шо взутися відчувалася взимку, інколи діти були змушені йти босоніж у мороз по снігу⁴², чи обмотувати ноги ганчірками⁴³. Часто використовували й саморобне взуття різного гатунку, що тогочас вже поступово виходило з ужитку, часто рвалося і було незручним: постолі зі шкіри⁴⁴, лику верби, видовбані з дерева – дерев'яники⁴⁵, чуні з гуми, пошиті з сукна валянки⁴⁶.

Поза тим, у другій половині XX ст. відносно дещо кращою є ситуація з натільним вбранням для дитини. Часто використовували домоткані тканини, з яких шили типові елементи традиційного вбрання: сорочки, спідниці, штани. Однак популярною стала тенденція виготовлення вбрання на зразок міського, відхід від традиційних форм, використання купованої тканини, готового одягу.

29 Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу: збірка. Київ : Либідь, 2006. С. 148–151.

30 Онищук А. З народнього життя Гуцулів. Матеріали до українсько-руської етнології, XV / Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка у Львові. У Львові: З друк. Наук. т-ва імені Шевченка, 1912. С. 113.

31 Шухевич В. Гуцульщина. Матеріали до українсько-руської етнології: [в 22 т.] / НТШ у Львові, Етногр. коміс.; за ред. Хв. Вовка. Львів : З друк. НТШ, 1899–1929. Т. 5 : Третя часть. 1902. С. 8.

32 Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 10. Традиційне повсякденне та обрядове вбрання / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 152–153.

33 Там само. С. 14.

34 Там само. С. 50.

35 Там само. С. 183.

36 Там само. С. 187.

37 Там само. С. 85.

38 Там само. С. 93.

39 Там само. С. 567.

40 Там само. С. 419.

41 Там само. С. 87.

42 Там само. С. 193.

43 Там само. С. 306.

44 Там само. С. 25.

45 Там само. С. 161.

46 Там само. С. 139.

Виразно засвідчується відхід від саморобного вбрання та престижність купованого одягу: «Я в школу пішов, і мати мені ото мені нову сорочку вділа з льону, з такого полотна. Потом уже батько поїхав на заробітки і привіз мені магазинську сорочку»⁴⁷. Тенденція відходу від традиційного зовнішнього вигляду відображається і в зачісках, зокрема хлопчиків: «Хлопців малих стригли під макітру. Як я почав у школу ходити, батько стриг мене під польку європейську»⁴⁸. Тож, можливо припустити, що необхідність ходити до школи певною мірою, впливала на поступове витіснення традиційного вбрання із вжитку дітей, доморобний одяг продовжували носити старші люди і він асоціювався швидше з бідністю.

Протягом першої половини ХХ ст. українське традиційне вбрання зазнало багатьох змін, що відобразилося і в дитячому одязі. Найбільш характерні особливості цього процесу полягали у проникненні в селянський костюм елементів міського вбрання, що часто видозмінювалося, прилаштовувалося до локальної традиції. Широко використовувалася матерія фабричного виробництва, купувався готовий одяг та взуття, що був продуктом міської моди. Поступово традиційний стрій витіснявся з щоденного вжитку та використовувався лише на свята, особливо активно змінювався чоловічий костюм (Іл. 3).

Ілюстрація 3. Родина з с. Немовичі, Сарненський район, Рівненська область, 1930-ті рр. Джерело: З колекції автора.

47 Там само. С. 124.

48 Там само. С. 147.

49 Karpacki świat bojków i lemków, Roman Reinfuss. Fotografie. Opr. Hubert Ossadnik i prof. hab. Zbigniew Libera, Wyd. Bosz, 2015, 248 s.

50 Архівні наукові фонди, рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Ф. 39-2. Од зб. 24, арк.2.

Дитячий одяг, передусім святковий, наслідуючи ці тенденції, переважно копіював костюм дорослих. Інколи ми можемо зустріти переважання типів міського вбрання у дитячому строї, навіть порівняно з одягом дорослих, як на світлинах Р. Райнфуса 1930-х років з Лемківщини та Бойківщини⁴⁹ (Іл. 4). В інших регіонах України ми так само фіксуємо використання фабричної тканини для пошиття дитячого одягу, впровадження нових і нетипових форм⁵⁰.

Ілюстрація 4. Група жінок та дітей з с. Куляшне, Сяноцький повіт (Польща), 1935 р. Джерело: Karpacki świat bojków i lemków, Roman Reinfuss», S. 114-115.

Вишивка, що традиційно оздоблювала сорочки та інші елементи одягу, так само змінювалася, що найбільш прикметно характеризується заміною геометричного орнаменту рослинним, витіснення давніших вишивальних технік новими, кольоровою гамою. На багатьох автентичних дитячих сорочках першої половини ХХ ст., що нам вдалося дослідити, бачимо чітке наслідування локального стилю вишивки та орнаменту, розповсюдженого в певний час. Це засвідчує, що в дитячому вбранні активно поширювалися нововведення сільської моди (Іл. 5-7).

Ілюстрація 5. Сорочка для дівчинки, Миргородський район. Полтавська область, перша половина XX ст.
Джерело: 3 колекції автора.

Ілюстрація 7. Сорочка для дівчинки, Жмеринський район, Вінницька область, перша половина XX ст.
Джерело: 3 колекції автора.

Ілюстрація 6. Сорочка для хлопчика, с. Нижній Студений, Хустський район, Закарпатська область, перша половина XX ст.
Джерело: 3 колекції автора.

Висновки. Тож, традиційне дитяче вбрання протягом першої половини XX ст. зазнало змін, що відбувалися в контексті трансформації української традиційної культури. Збереження символічної ролі елементів одягу в обрядовості, пов'язаної з дитиною, протягом зазначеного періоду засвідчує дотримання давніх традицій, уявлень, збереження ролі одягу як інструмента соціалізації.

Не зазнали змін і прийнятні норми зовнішнього вигляду дітей, можлива мінімальна кількість компонентів одягу, що відображає як наслідування традиційних уявлень, так і складні життєві обставини, що не давали можливості вдосконалити дитячий побут. Особливо гостро нестача дитячого вбрання відобразилася у період після завершення Другої світової війни, водночас відбувався активний і остаточний перехід до використання купованих тканин та вбрання.

References:

1. Borysenko, V. (2016). Simeyna obriadovist ukrainsiv XX – pochatku XXI stolittia. [Family Rites of Ukrainians of the 20th – Early 21st Century]. Kyiv : IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, 2016. 256. [in Ukrainian].
2. Bosyi, O. (2000). Znakovi funktsii tkanyny v zvychaievo-obriadovii sferi ukrainsiv (semantychni paraleli «kryzhmo» – «savan») [Symbolic functions of fabric in the customary and ritual sphere of Ukrainians (semantic parallels «kryzhmo» - «savan»)]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy. [Ethnic history of the peoples of Europe]*, 4, 114–117. [in Ukrainian].
3. Derlytsia, M. (1898). Selianski dity. [Peasant Children]. *Etnohrafichnyy zbirnyk. [Ethnographic collection]*, 5. [in Ukrainian].
4. *Etnohrafichnyy obraz suchasnoi Ukrainy. Korpus ekspedytsiynykh folklorno-etnografichnykh materialiv. Rodylna obriadovist. [Ethnographic Image of Modern Ukraine. Corpus of Expeditionary Folklore and Ethnographic Materials. Birth ritual]*. (Ed) Skrypnyk, H. (2016). NAN Ukrainy; IMFE im. M. T. Rylskoho. Kyiv, 3. [in Ukrainian].
5. *Etnohrafichnyy obraz suchasnoi Ukrainy. Korpus ekspedytsiynykh folklorno-etnografichnykh materialiv. Tradytsiine povsiakdenne ta obriadove vbrannia. [Ethnographic Image of Modern Ukraine. Corpus of Expeditionary Folklore and Ethnographic Materials. Traditional Everyday and Ceremonial Clothing]*. (Ed) Skrypnyk, H. (2018). Kyiv, 10. [in Ukrainian].
6. Hrushevskiyi, M. (2006). Dytna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu. [A child in the Customs and Beliefs of the Ukrainian People]. Kyiv : Lybid. 253. [in Ukrainian].
7. Hurosheva, N. (1995). Tradytsiyni ukrainskyi dytiachyy odiah. *Narodna tvorchist ta etnografia. [Traditional Ukrainian Children's Clothing. Folk Art and Ethnography]*, 1, 77–82. [in Ukrainian].
8. Karpacki świat bojków i łemków, Roman Reinfuss. Fotografie. (2015). [The Carpathian world of Boikuw and Lemkuw, Roman Reinfuss] Opr. Hubert Ossadnik i prof. hab. Zbigniew Libera, Wyd. Bosz, 248. [in Polish].
9. Kotsan, V. (2021). Etnokulturni markery v konteksti pohranych: tradytsiynyy narodnyy odiah ta identychnist naselennia Zakarpattia 20 – pochatku 21 st. Kvalifikatsiyna naukova robota na pravakh rukopysu. [Ethnocultural Markers in the Context of Borderlands: Traditional Folk Clothing and Identity of the Population of Transcarpathia of the 19th – Early 21st Century], Lviv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Kotsan_Vasyl/Etnokulturni_markery_v_konteksti_pohranych_tradytsiyni_narodnyi_odiah_ta_identychnist_naselennia_Za.pdf? [in Ukrainian].
10. Maierchuk, M. (2011). Rytual i tilo: strukturno-semantychnyy analiz ukrainskykh obriadiv rodynnoho tsykladu. [Ritual and the Body: Structural-Semantic Analysis of Ukrainian Rites of Family Cycle]. Kyiv : Krytyka. [in Ukrainian].
11. *Materialy do etnologii. Pobut selianskoi dytyny : materialy do monografii s. Starosillia. Nina Zahlada. [Everyday Life of Peasant Children: Materials for a Monograph on the Village of Starosillia]*. (1929). Kyiv, 1. [in Ukrainian].
12. Miloradovich, V. (1897). Narodnye obriady i pesni Lubenskoho uezda Poltavskoy gubernii, zapysannyye v 1888–1895 h. [Folk Rites and Songs of Lubny County of Poltava Governorate, Recorded in 1888–1895]. *Sbornyk Kharkovskoho istoriko-filolohycheskoho obshchestva. [Collection of the Kharkov Historical and Philological Society]*. Kharkov : Typ. hubern. Pravleniia, 16. [in Russian].
13. Onyshchuk, A. (1912). Z narodnoho zhyttia Hutsuliv. [From the Hutsuls' National Life]. *Materialy do ukrainsko-ruskoi etnologii [Materials for Ukrainian-Russian ethnology]*, Lvovi: Z druk. Nauk. t-va imeni Shevchenka 15. [in Ukrainian].
14. Selivatchov, M. (2023). Silska moda XX stolittia v ukrainskomu vbranni ta tekstyli. [Rural Fashion of the 20th Century in Ukrainian Clothing and Textiles] *Narodna tvorchist ta etnologii. [Folk creativity and ethnology]*, 1 (397), 65–74. [in Ukrainian].
15. Shuhevych, V. (1902). Hutsulshchyna. [Hutsul region]. *Materialy do ukrainsko-ruskoi etnologii [Materials before Ukrainian-Russian ethnology]*. Lviv : Zdruk. NTSh, 5. [in Ukrainian].
16. *Trudy etnograficheskoi-statisticheskoi ekspedytsii v Zapadno-Russkyy krayi, snariazhennoyi Imperatorskym Russkym Heohrafycheskym Obshchestvom. Yuho-Zapadnyi otdel. [Proceedings of Ethnographic- Statistical Expedition to the Western-Russian Land, Equipped by the Imperial*

- Russian Geographical Society. South-Western Department]. (1877) Sankt-Peterburh : Tip. V. Kyrshbauma, 4. [in Russian].*
17. Tureiskyi, I. (2022). Odiah yak instrument sotsializatsii dytyny v ukrainskiy tradytsiyniy kulturi kintsia 19 – pochatku 20 stolittia. [Clothes as an Instrument of Child Socialization in Ukrainian Traditional Culture of the Late 19th – Early 20th Century.]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia. [Folk creativity and ethnology]*, 3 (395), 102–110. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 02.12.2023

Схвалено до друку / Accepted: 15.12.2023